

BIBLIOGRAFIJA

- Aristotel, *O pjesničkom umijeću*, AC, Zagreb 1983.
 M. Beker, *Povijest književnih teorija*, SNL, Zagreb 1979.
 M. Beker, *Suvremene književne teorije*, SNL, Zagreb 1986.
 A. Beli, *Simbolizam*, Prosveta, Beograd 1984.
 N. Boileau, *Pjesničko umijeće*, Logos, Split 1982.
 C. Ducrot / TZ. Todorov, *Enciklopedijski rečnik nauka o jeziku*, Prosveta, Beograd 1987.
Rečnik književnih termina, Nolit, Beograd 1985.
 R. Wellek - A. Varen, *Teorija književnosti*, Nolit, Beograd 1965.

Maja Repušić

Ivan Karlo Anđelić; tiskane latinske pjesme**I Uvodne napomene**

Predmet ovog priloga su četiri ode Ivana Karla Anđelića tiskane u Martecchinijevu izdanju u Dubrovniku 1812. u knjizi pod naslovom *Odae Ioannis Caroli De Angelis et Blasii Bolich*. Njihova analiza temelji se uglavnom na stilskim obilježjima, a u nešto manjem opsegu i na tematskim, jezičnim i metričkim.

Premda okosnicu ovog priloga čine njegove četiri ode, njihovo je tumačenje u uskoj vezi s mnoštvom drugih elemenata koje je nemoguće izostaviti ili zaobići, pa je tako neophodno njegovo djelo sagledati s više aspekata. Stoga sam arkadskom pokretu i akademiji Ispraznih posvetila čitavo jedno poglavlje kako bi analiza oda bila jasnija i razumljivija. Mnogo je čimbenika koji uvjetuju određenje De Angelisa i kao književnika i pjesnika kao i mjesto koje mu pripada u ukupnom književnom ostvarenju akademika Ispraznih.

Ove četiri ode tiskane su u dva, gotovo istovjetna Martecchinijeva izdanja i pohranjena su u Zbirci rijetkih rukopisa u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (v. Bibliografiju). Tiskane su u latinskom originalu i do sada nisu prevedene na hrvatski. Uopće, De Angelisu kao jednom od značajnijih predstavnika arkadske književnosti u nas nezasluženo je posvećeno vrlo malo znanstvenih redaka, u kojima se uglavnom samo šturo navode podaci o njegovu životu i radu. Njegov pjesnički opus – neobično malen – do sada nitko nije pomnije proučio, premda on zaslužuje punu posvetu i pozornost. Služeci se oskudnom literaturom koja se odnosi na samog De Angelisa i arkadski pokret, a mnogo više proučavajući sekundarnu literaturu i oslanjajući se na vlastite zaključke, nastojala sam prikazati De Angelisov neobičan i lucidan književni duh, njegovu odvažnost u prihvaćanju literarnih noviteta, njegovu virtuoznost i erudiciju, a nadasve dopadljivost njegove poezije.

II IOANNES CAROLUS DE ANGELIS**1. Biografija**

Podaci koji su nam poznati o životu De Angelisa vrlo su šturi i tiču se samo nekih općih činjenica kao što su godine rođenja i smrti te službi koje je obavljao kao duhovnik i onih koje mu je nalagala dubrovačka vlada.

Većina izvora kao godinu rođenja navodi godinu 1686, tj. da je rođen 10. siječnja 1686. u Dubrovniku.¹ Čini se da njegova obitelj potječe iz Rima. Otac Giambattista i majka Nika uz njega imali su još dvoje djece, sina Krista koji sebe također naziva arkadijskim imenom Lučarica i kćer Elizabetu. Životni tijek odredili su mu prvo njegovo školovanje, a zatim i zvanje svećenika isusovca, neke službe koje je obavljao po odluci dubrovačke vlade, a naposljetku i njegovo zanimanje za književnost kao i sam stvaralački književni rad. Iako Kasumović spominje da je nauk završio u Rimu, vjerojatnije je da se školovao u Dubrovniku.² Već 1708. imenovan je kapelanom crkve Sv. Antuna Opata u Pločama, a godinu dana kasnije zaređen za svećenika isusovačkog reda. Te iste 1709. naslijedio je Đuru Matijaševića na položaju pisara radionice Sv. Vlaha u Dubrovniku. Kao i Matijašević, i De Angelis je dvije godine nakon njega imao spor s dubrovačkim nadbiskupom De Robertisom, koji ga je čak osudio na zatvor, ali se dubrovački Senat tada usprotivio nadbiskupu, a De Angelis je naposljetku u Rimu bio razriješen te optužbe. Nasljednik De Robertisa, nadbiskup G. B. Conventati, imenovao ga je 1713. svojim tajnikom. Oko 1727. boravio je u Rimu otprilike godinu dana po nalogu dubrovačkog Senata, zajedno s Lukšom Rafom Gučetićem u vezi s uređenjem nekih financijskih pitanja Republike. Iz njegove korespondencije s Matijaševićem znamo da se po povratku iz Rima zadržao nakratko i u Napulju. Nejasno je da li je još jednom kasnije posjetio Rim, premda E. M. Appendini tvrdi da ga je pohodio u dva navrata: jednom zbog poslova dubrovačke svećeničke kongregacije, a drugi put da bi poveo svoja dva nećaka u samostan.³ Dubrovački nadbiskup imenovao ga je 1731. na prijedlog dubrovačke vlade kapelanom i isповјednikom dumanskog samostana Sv. Katarine gdje je i umro 1750.

2. Područja njegova rada osim pjesničkog

Osim što je pisao stihove, njegovo zvanje svećenika i teološka naobrazba odredili su De Angelisa kao izvrsnog znalca teologije. S. M. Crijević navodi da je De Angelis bio: *Canonici iuris peritus, in re forensi, ecclesiasticis praesertim iudiciis, ut pauci, peritia versatus est, cuius rei intelligentiam, nullo monstrante, sed usu et exercitatione, ut ii solent qui ingenio et singulari iudicio pollent, hausit. Praecipue vero in ecclesiasticis ritibus moribusque addiscendis studium suum posuit, ut earum rerum nihil pene sit, quod ipsum lateat.*⁴

¹ Crijević, S. M. *Bibliotheca Ragusina*, Zagreb, 1977, str. 276-277; *Hrvatski biografski leksikon*, Bogišić, R., Zagreb, 1989, sv. 2, str. 158; Deanović, M. "Odjeci talijanske akademije degli Arcadi preko Jadrana", *Rad* 248. i 250, JAZU Zagreb, 1934, str. 197

² Kasumović, I., "Pjesme Urbana Appendinija i s njima izdana antologija dubrovačkih latinskih pjesama", *Rad* 174. JAZU, Zagreb, 1908, str. 75

³ HBL, o.c., sv. 2, str. 158

⁴ Crijević, S.M., o.c. sv. 2, str. 276

Propovijedao je i u samom Dubrovniku, ali i u njegovoj okolici. Poznato je da je jednom upravo radi propovijedi putovao u Ston zajedno s leksikografom A. Della Bellom. Njegov govornički dar opet potvrđuje S. M. Crijević: *Vir certe doctus est et in poetarum ac oratorum numerum merito referendus, qui et poemata multa et elegantissimas orationes Latina lingua, quam maxime callet, hactenus edidit.*⁵

Bavio se i prevodilačkim radom. Premda je bio jedan od prvih Dubrovčana koji je počeo učiti francuski da bi mogao čitati u originalu knjige na tom jeziku, vjerojatnije je da je tada popularno djelo u prozi sv. Frane iz Salesa "Uvođenje u život bogoljubni" ipak preveo iz talijanskog prijevoda. Nekoliko godina nakon toga na latinski prevodi u klasičnom metru i jeziku omiljenu arkadsku lirsku pjesmu *La liberta A. Nice* jednog od najvažnijih talijanskih Arkađana Pietra Metastasija.

3. Sačuvana i nesačuvana djela

Od mnogobrojnih pjesama koje spominje Crijević sačuvano je vrlo malo⁶: ukupno četiri ode u izdanju Martecchinija u Dubrovniku iz 1810. i ponovljenom iz 1812, a oda naslovljena *Ad Vincentium Petrovichium* izdana je u Appendinijevoj Antologiji.⁷ Deanović spominje još jednu njegovu odu koja se nalazi u Rukopisima Jugoslavenske akademije pod nazivom *Principum Europae discordiis Othomanorum Imperium maxime augeri et stabiliri Ode.*⁸

S. M. Crijević osim *poemata multa et elegantissimas orationes* pridodaje tomu još i tzv. *adversaria*, neku vrstu bilježaka, u koje on zapisuje sve ono što se tiče crkvenih propisa i običaja: *Multa ex iis scitu digna, in quae legendo incidit, quotidie in adversaria sua refert, quae res et ipsimet et aliis maximo usui esse potest.*⁹ Ti njegovi priručnici nisu sačuvani.

Od propovijedi očuvan je u Naučnoj biblioteci u Dubrovniku rukopis "Bogoljubnijem i pridragijem u Isukrstu kćerimi dumnam od S. Katarine".¹⁰

Sačuvana su i brojna njegova pisma suvremenicima: njih 40 upućenih Mariji K. Gučetić, opatici samostana Sv. Katarine kojoj se javljao iz Italije i ona upućena Đuri Matijaševiću kojemu je pak pisao u Italiju (sve u Knjižnici Male braće u Dubrovniku). U istoj knjižnici u 3 rukopisa čuva se prijevod djela "Uvođenje u život bogoljubni".¹¹

⁵ Crijević, S. M., o.c. sv. 2, str. 276

⁶ Crijević, S. M., sv. 2, str. 276

⁷ Appendini, U., *Appendini Urbani ...carmina*, Dubrovnik, 1811, str. 245-250

⁸ Deanović, M., str. 103

⁹ Crijević, S. M., o.c. sv. 2, str. 276

¹⁰ HBL, o.c. sv. 2, str. 158

Nejasno je što je s njegovim prijevodom na latinski Metastasiove kanconete "Sloboda".

4. De Angelis i Akademija ispraznih

De Angelisovo djelovanje u Akademiji Ispraznih zahvaća posljednji, četvrti period rada akademije tj. razdoblje od posljednjeg oživljenja 1718. pa do kraja tj. negdje do 1730, kada je rad akademije definitivno ugašen. Postojeći izvori o njegovu radu opisuju De Angelisa kao "jednog od uglednijih i marljivijih članova akademije".¹²

Poznato je da je De Angelis u akademiji recitirao jednu svoju odu 1718. te da su ga njegovi prijatelji savjetovali da je doradi, ali ne znamo koju. Upravo te godine jedan od prvih članova rimske Arkadije Girolamo Gigli boreći se protiv napada na sebe sa svih strana zatražio je, kao i od mnogih drugih talijanskih akademija, od Ispraznih pismene izjave koje bi govorile u njegovu korist. Taj poziv je toliko polaskao Ispraznima da su ga imenovali svojim članom, a De Angelis se izgleda veoma posvetio tom pitanju. Zalagao se naime da se Gigliju nakon prvoga pošalje još jedno pismo u Rim, koje on daje Matijaševiću da mu ga preda.

Poznato je i De Angelisovo zanimanje za francuzarije koje su tada indirektno preko Mletaka prodirale u Dubrovnik, a on je bio jedan od prvih koji su se njima zanosili. Očito je dakle da je De Angelis bio važan dio te pomodne struje orijentirane prema francuskim novitetima, koja se manje-više uspješno borila s konzervativnim krugovima Akademije.

Drugi njegov nastup u Akademiji zabilježen je prigodom jednog od njihovih veselih druženja karakterističnih upravo za ovo posljednje razdoblje njezina djelovanja. De Angelis je upravo o jednom takvom sastanku šaljiva karaktera, o pokladama 1723. recitirao i govorio, ali ne znamo točno što. Pretpostaviti je da se radilo o nečemu šaljivom i veselom jer neki drugi Isprazni to potvrđuju: tadašnji predsjednik akademije Džore Boždar govorio je o pretvorbi vina u marsalu, Zamagna je recitirao elegiju *Baccanalia*, a Vlado Menčetić "Nadgrobnicu" nekomu koji je umro jer je popio previše vode.¹³ Premda je broj njegovih potvrđenih nastupa u akademiji sveden na ukupno dva, i iz njih, ali još više iz njegovih pisama s Đ. Matijaševićem u kojima raspravlja o radu Ispraznih, da se zaključiti kako je De Angelis bio njezin ugledan i utjecajan član.

Što se tiče njegovih veza s ostalim članovima akademije, vidljivo je iz njegove korespondencije da je bio blizak sa Đurom Matijaševićem, akademikom

Ispraznim koji je bio glavni posrednik između talijanske Arkadije i dubrovačke Akademije, poznat više kao pravi arkadski erudit i bibliofil nego kao samosvojan književnik. Da je bio dobar prijatelj svome starijem suvremeniku Vici Petroviću, tipičnom arkadskom pjesniku prigodnih i praktičnih motiva, potvrđuje oda koju mu je posvetio, a kojom ga bodri da i dalje pjeva. Prijateljevaio je i s Ignjatom Đurđevićem, najvažnijim književnikom akademije Ispraznih i njezinim najvećim pjesnikom. De Angelis je naime 1721. bio jedini u Dubrovniku koji je Đurđeviću htio novčanom potporom pomoći da izda *Saltijer slovinski*, no ne zna se zašto to nije i ostvario.

III DUBROVAČKA AKADEMIJA ISPRAZNIH I NJENI IZVORI U TALIJANSKOJ ARKADIJI

U posljednjim desetljećima 17. stoljeća u Italiji, kao reakcija na površnu i kičenu baroknu književnost, javljaju se pisci koji ne osjećaju i ne pišu sečentistički i koji traže obnovu ukusa, pa će tako *il buon gusto* postati njihovom krilaticom. Svoje uzore tražili su u grčkim, rimskim i starijim talijanskim klasicima. Nasuprot baroknoj nadutosti, neobičnim igrama riječi i obilju pjesničkih ukrasa, oni teže krajnjoj jednostavnosti i u sadržaju i u obliku poezije.

Poklonici takve vrste književnosti osnivaju 1690. akademiju *degli Arcadi*, a svoj ideal pronalaze u idiličnoj pastirskoj poeziji i za svoje društvo biraju ime pastirskoga kraja Arkadije. Ubrzo donose pravila akademije u dvanaest paragrafa, ali samo u sedmom i osmom očituju se o književnom pravcu:

VII Mala carmina et famosa, obscoena, superstitiosa, impiave scripta ne pronuntiantur. (sic!)

VIII In coetu et rebus arcadicis pastoritius mos perpetuo, in carminibus autem et orationibus quantum res fere adhibetur.¹⁴

Članovi akademije postaju najučćeniji i najugledniji pisci i pjesnici, ali i obrazovani ljudi koji se bave drugim znanostima. Gotovo da je bio takoreći modni imperativ da članovi postaju imalo istaknute ličnosti, a pogotovo uglednici svjetskoga glasa kao što su Newton, Montesquieu, Voltaire, Goethe i mnogi drugi. Njihova ustanova postala je toliko utjecajna na obnovu duhovnog života da je uskoro počela uspostavljati neku vrstu podružnica prvo po čitavoj Italiji, a kasnije i izvan njenih granica pa čak i preko Atlantskog oceana, tako da ih je do kraja 18. stoljeća bilo čak stotinu i šesnaest.

¹⁴ Deanović, M., o.c. str. 4.

Činjenice koje se tiču talijanske Arkadije i njezinog utjecaja na Isprazne potiču najvećim dijelom iz djela M. Deanovića, pa je gotovo čitav ovaj odlomak zapravo sažetak uvodnog dijela njegova rada.

¹² HBL, o.c. sv. 2, str. 158

¹³ Deanović, M., str. 53

Međutim njezina velika rasprostranjenost nije bila proporcionalna kvaliteti njezina stvaralaštva. Kako su njezini pjesnici stvarali uglavnom prema nametnutim pravilima, odabranim temama i zadanom stilu, a ponajviše reagirajući protiv sečentizma, arkadska književnost i njezina najplodnija vrsta lirika zapala je u drugu krajnost umjetne i dotjerane poezije.

Važna je i činjenica da se Arkadija osnovala i razvijala pod trajnom zaštitom Crkve, što je uvjetovalo još jednu tematsku odrednicu – pobožne motive. Pored takvih tema birali su i one koje se tiču čisto praktičnih razloga, kao npr. u čast uglednih ličnosti ili mecena ili u slavu kakva junaka ili ratne pobjede, ponajviše u obrani kršćanstva protiv Turaka, zatim znanstvene, što je nadalje još više takvoj poeziji umanjivalo originalnost.

Budući da su se nadahnjivali klasičnom književnošću, a latinski je i tada bio jezik europske kulture, razumljivo je da su mnogi pisci toga pokreta pisali upravo na tom jeziku, tako da je Arkadija izdala ukupno tri knjige latinskih pjesama, tzv. *Arcadum carmina*.

Iako arkadsku književnost više obilježava nasljedovanje i erudicija, virtuoznost i namještenost, njezina vrijednost očituje se u tome što je bila važna kulturna i društvena pojava koja je nastojala oživjeti književni i intelektualni rad u teškom prijelaznom razdoblju u zadnjim desetljećima 17. stoljeća i u tome što je omogućila mnogim književnicima da stvaraju i tiskaju svoja djela (njezina književna produkcija iznimno je bogata), a preko svojih mnogobrojnih podružnica budila je intelektualni život i u sredinama izvan Rima i Italije.

Taj pokret u književnosti kao neka vrsta mode lako je bio primljen u kulturnom miljeu istočnog Jadrana, i to uzduž čitave obale. Dok u Istri akademije tipa arkadske uglavnom osnivaju Talijani, akademiju u Zadru 1694. pokreću domaći književnici i nazivaju je *Degli Incaloriti*, a desetak godina nakon rimske Arkadije i u Splitu se osniva Akademija slovinska. Kao i dubrovačka akademija Ispraznih, i splitska i zadarska nastoje potaknuti književnu djelatnost i dotjerati književni jezik, dakle težnje i ciljevi su im vrlo slični i vjerojatno je da su neki njihovi članovi bili u međusobnoj vezi. Od ovih, ali i mnogobrojnih drugih što su nastajale ili samostalno ili kao neprestano oživljavanje već postojećih, dubrovačka akademija Ispraznih djelovala je najduže, najintenzivnije kontaktirala s rimskom Arkadijom i iznijela najveći broj znamenitih pjesnika i pisaca, a time sebi priskrbila posebnu važnost u ukupnom stvaralaštvu hrvatske književnosti.

Akademija Ispraznih u svojim nekoliko desetljeća rada odražava kulturne prilike tadašnjeg Dubrovnika, budući da su ondašnjem društvu književne akademije bile omiljena sastajališta za književni rad, ali i za najraznovrsnije zabave. Kako njezino djelovanje nema vremenskog kontinuiteta, a sami članovi nikada nisu

sasvim odredili njezine ciljeve i nakane, vrlo često i zbog međusobnog razilaženja i neslaganja, a možda ponajviše zbog toga što nikada nije imala pravoga mecenu koji bi podupirao njezin rad, akademija Ispraznih djelovala je isprekidano u nekoliko vremenskih perioda poticana najčešće nekim vanjskim faktorima.

Iako ne postoji točna godina osnutka dubrovačke akademije Ispraznih, vrlo je vjerojatno da je ona nastala svega nekoliko godina nakon rimske Arkadije, dakle početkom posljednjeg desetljeća 17. stoljeća. Naziv *Academia Otiosorum Eruditorum* ili *Academia degli Oziosi Eruditi* na narodnom jeziku se prvi puta spominje 1699. uz potpis Frana Lalića koji sebe naziva "Akademik Isprazni" i zadržava se sve do 1711, kada su odlučili odbaciti atribut *Eruditi*.

Nekoliko prvih godina njezina rada obilježeno je tek rijetkim nastupima pojedinih akademika, tiskanjem zbirke pjesama pod imenom *Bara Bettere*, u kojoj se spominje dvadesetak članova Akademije i neuspjelim pokušajem izrade latinsko-talijansko-hrvatskog rječnika i gramatike.

Drugu polovicu njezina djelovanja uglavnom karakteriziraju sastajanja sve većeg broja članova o prigodnim priredbama i svečanostima, priređivanje pobožnih večeri, dok ih je tematski najviše zanimalo pitanje prvenstva narodnog jezika spram talijanskog. Da su mnogo više vremena posvećivali druženju i razonodi potvrđuje i činjenica da je dvorana Akademije služila ne samo književnim ciljevima već i igrama na sreću koje je vlast bezuspješno zabranjivala. Drugi važan događaj koji se zbio u tom periodu je poziv koji im je uputio Girolamo Gigli 1718. za kojom lijepom riječju u njegovu korist koji je Isprazne nanovo potaknuo na književni rad, međusobna druženja i neke promjene formalnog karaktera. Smrću Giglija 1721. Isprazni su izgubili velikog prijatelja koji je njima bio i svojevrsni spiritus movens i njihovo društvo na očigled postaje sve raznovrsnije. U tim prilikama okupljali su se još samo o nekim veselim zgodama i čini se da su imali samo jedan cilj: zabavu. Rad Akademije u smislu književnog djelovanja tada je definitivno zamro.

Unatoč vremenskoj nedosljednosti rada akademije Ispraznih, njezinim mnogobrojnim članovima kojih je bilo preko četrdeset i njihovoj međusobnoj različitosti, Isprazni ipak predstavljaju vrijedan pokret koji ima neke svoje osobitosti.

Brojčanu premoć u tom društvu imali su vlastela i svećenici što je dakako utjecalo i na kakvoću njezina djelovanja: od poznatih akademika njih dvadeset i četiri bili su plemići, a četrnaest svećenici. Oni su sačinjavali svojevrsnu kulturnu i intelektualnu elitu tadašnjeg Dubrovnika i upravo zbog toga Akademija Ispraznih odražava ne samo književna, već i društvena stremljenja toga doba. Budući da im je jedan od glavnih ciljeva bio da se dobro zabave u društvu

najboljih intelektualaca, oni su svojim sastajanjem i druženjem međusobno jedni na druge utjecali, natjecali se i poticali na intelektualni rad.

Jedno od najvažnijih pitanja kojim su se bavili bilo je pitanje književnog jezika, pri čemu je pojava suživota slavenskog i romanskog elementa karakteristična uopće za dalmatinske gradove krajem 17. stoljeća. Specifičnost dubrovačke akademije Ispraznih u odnosu na druge akademije s naše obale Jadrana jest i ta da su se baš mnogi Dubrovčani koji su otišli u Rim interesirali za prilike u rodnome gradu i snažno utjecali na njih, pa je vjerojatno u tome razlog što su mnogi Dubrovčani postali članovi rimske Arkadije, a da nisu živjeli u Italiji.

Bez obzira na to što nisu i formalno postali arkadska kolonija, ona je na njih vršila velik utjecaj tijekom čitava svog postojanja, pa čak i u doba kada je ta književna struja postala nesuvremena i u samoj Italiji, negdje na samom početku 19. stoljeća. Arkadija je primila mnoge Dubrovčane za svoje članove i to od prvih, braće Baglivi, zatim ponajbolje pjesnike 18. stoljeća kao što su Bernardo Zamagna, Džono Resti, Marko Faustin Gagliuff i Ruder Bošković, pa sve do onih s kraja 18. i početka 19. stoljeća.

Ono što je zajedničko i talijanskoj Arkadiji i akademiji Ispraznih jest činjenica da su i jedni i drugi sastajući se isprva radi pomodnih zabava i dokonih intelektualnih druženja s namjerom da se distanciraju od tadašnje literarne dekadencije, stvorili kulturni ambijent međusobnih nadmetanja i bodrenja na intelektualni rad, postali duhovna elita tadašnjeg društva koja je potaknula mnoge da ožive i poboljšaju književne prilike ondašnjeg bezvoljnog i umornog stvarateljskog razdoblja.

IV SAČUVANE ODE DE ANGELISA, VRIJEME NASTANKA I TEMATIKA

Predmet ovog teksta jesu četiri ode De Angelisa koje je Martecchini izdao u Dubrovniku prvi put 1810, i zatim još jednom 1812. Tiskao ih je zajedno s još jednom odom Vlaha Bolića, njegova mnogo mlađeg suvremenika, također isusovca. Zanimljivo je da njihove pjesme i Appendini u svojoj Antologiji smješta jednu iza druge, naime i kod njega Bolićeve ode slijede iza onih De Angelisa.¹⁵ Premda se radi o različitim i Bolićevim i De Angelisovim odama, pjesme su im zajedno izdane najvjerojatnije zato što se radi o istoj pjesničkoj vrsti.

Kod Martecchinija u oba izdanja nalaze se dvije ljubavne ode De Angelisa, zatim jedna u čast Eugena Savojskog i jedna u čast Dubrovnika, a od Bolićevih

¹⁵ Appendini, U., str. 245-263

samo epicedij Vici Petroviću. Appendini u svoju Antologiju uvrštava pak De Angelisovu nadgrobnicu Vici Petroviću, iza kojeg slijede Bolićeve ode *Christus resurgens*, *Virginibus Christo desponsis Epithalamium*, *Ad Acim de eius poesi pastorali* i *S. Aloysius Iussus a deo mentem avertere*.¹⁶ Drugi, sasvim konkretni razlog takvu redosljedu koji navodi Appendini jest taj što se u njegovoj Antologiji u prve dvije knjige nalaze pjesme pokojnih pisaca, a tek treća sadržava pjesme tada još živih pjesnika.¹⁷

Teško je prepoznati kriterij prema kojemu su upravo te ode odlučili tiskati i Martecchini i Appendini. Martecchini se u uvodnoj posveti Dominiku Garanjinu i u svojevrsnom predgovoru čitatelju uopće ne izjašnjava o tom pitanju, već samo kaže da ih je odlučio tiskati zbog *numerosum pulchritudine, suavitate, magnificentia ad divina Horatii Flacci carmina magis accedat* te da

*Imprimere institimus nostris vulgareque prelis,
ne quid de pulchro sera dies opere
Imminuat, blattaeque vorent, et Apolline laevo
Iratis ceu si creverit et Charisin.*¹⁸

Kod Appendinija se pak radi o nekoliko kriterija u odabiru i pjesama i pjesnika za Antologiju. On je neke pjesme tiskao zato što nisu već bile izdane negdje drugdje, neke nije uvrstio jednostavno zato što mu nisu bile dostupne, a neke je pak namjerno izostavio zbog moralnih i vjerskih razloga.¹⁹

Pored De Angelisovih oda I i II *Ad Venerem*, ode *Eugenii Sabaudi Laudes*, *Rachusa Musarum Hospitium* i nadgrobnice Vici Petroviću, sačuvana je još jedna njegova oda u Rukopisima Jugoslavenske akademije pod naslovom *Principum Europae discordiis Othomanorum Imperium maxime augeri et stabiliri Ode*, ispjevana također u klasičnom metru s temom suvremenih političkih događaja, koja zajedno s ovim prije spomenutim čini čitav njegov sačuvani pjesnički opus.²⁰

Martecchini je načinio dva izdanja De Angelisovih i Bolićevih oda, i to u relativno kratkom vremenskom razmaku. Oba izdanja gotovo su identična. Radi se o razlici u samo jednoj riječi i to u IV odi De Angelisa pod nazivom *Rhacusa Musarum Hospitium*, u 14. stihu gdje u izdanju iz 1810. stoji *sinit*, a u onom iz 1812. stoji *sint*.²¹ Ovdje se vjerojatno radi o pogrešci u tiskanju koja je važna za potpunost stiha u metričkom smislu.

¹⁶ Appendini, U., str. 250-263

¹⁷ Kasumović, I. str. 45

¹⁸ *Odae Joannis Caroli De Angelis et Blasii Bolich*, Rhacusae, 1812, o.c. str. 3-5

¹⁹ Kasumović, I. str. 44-45

²⁰ Deanović, M., str. 103

²¹ *Odae ...*, Rhacusae, 1812, o.c. str. 17; *Odae ...*, Rhacusae, 1810, o.c. str. 26

U uvodnoj riječi čitatelju Martecchini kaže da ode De Angelisa i Bolića *post septuaginta pene annos, ex quo exaratae fuerunt, nunc primum publici juris fiunt* što bi značilo da su nastale otprilike oko 1740, tj. 1742, dakle u posljednjem desetljeću njegova života.²² Ovo je prilično neobičan podatak jer prema njemu De Angelis ih je napisao sa svojih 54 ili 56 godina, dakle u starijoj životnoj dobi za koju znamo da je više posvetio erudiciji i kada je već punih jedanaest godina služio kao kapelan i isповјednik samostana Sv. Katarine.

Gotovo je sigurno da su dvije ljubavne ode *Ad Venerem* nastale u doba njegove mladosti, na što ukazuju i sama tematika i način na koji su ispjevane. Također, teško je zamisliti da ih je De Angelis napisao u posljednjem desetljeću svoga života, s obzirom na službu koju je tada obavljao i koja ipak nalaže ozbiljnije teme.

Vjerovati je tako Martecchiniju da su druge dvije ode zaista nastale oko 1740, to više što se pjesništvom u kasnijoj dobi bavio i u smislu prevođenja, ali očito i samog pjesničkog stvaralaštva, čiji poriv usprkos svom stremljenju k učenosti i izobrazbi nije mogao zatomiti. Potvrđuje to i epicedij Vici Petroviću koji, iako nije predmet ovog rada, svakako svjedoči o pisanju pjesama i u starijim danima, s obzirom na to da je nastao ili 1754. ili nakon te godine.

Svojom tematikom ode predstavljaju pravi primjer arkadske poezije. Dvije su ljubavne, posvećene Veneri, treća je u čast Eugena Savojskog, pisana s namjerom da proslavi njegove pobjede nad Turcima, teme tipične za arkadsko pjesništvo, a u zadnjoj pak proslavlja rodni grad i pjeva njemu u čast, također izrazito prigodnog, arkadskog motiva.

V DE ANGELISOVE ODE KAO PRIMJERI ARKADSKE KNJIŽEVNOSTI

Iako arkadska poezija svoje nadahnuće crpi prvenstveno iz pastirskih motiva, a u skladu s njima i iz motiva idilične prirode, ta pastirska alegorija više je bila obvezatna u formalnom smislu kao što je ime pokreta, arkadičkih imena pjesnika ili međusobne ravnopravnosti u vidu pastira. Sigurno je da se upravo pastoralna tematika može najsnažnije suprotstaviti književnom ozračju sećentizma, ali Arkadani sebi daju slobodu da biraju i teme koje nisu u uskoj vezi s njihovim izvornim idejama.

Poznato je da je najplodnija pjesnička vrsta Arkadana bila lirika. Ljubavni motivi, koje odabire i De Angelis, najčešće se javljaju u lirskoj poeziji, ali lirika Arkadana, specifična po mnogočemu, uz ljubavnu tematiku koristi još neke,

²² *Odae ...*, Rhacusac, 1812 o.c. str. 5

sasvim određene stalne motive. Tako i De Angelis uz ljubav, odabire znamenitog junaka i svoj rodni grad za teme svojih oda. Svi ovi motivi tipični su za pjesničko stvaralaštvo toga pokreta i karakterizira ih to da ne iziskuju izražavanje dubljih osjećaja ili unutarnjeg nadahnuća.

Arkadska lirika po mnogočemu odstupa od onoga što karakterizira lirsko stvaralaštvo: ona je vrlo rijetko rezultat neposrednog osobnog iskustva i stoga nije odviše subjektivna. Arkadska lirika poezija određena je osobitim književnim pravilima kojima se od nje prije svega zahtijeva uglađenost i dotjeranost, zbog čega ona postaje doduše, drugačijim sredstvima od sećentista, isto tako uvjetovana i namještena.

Da je De Angelis pravi predstavnik Arkadije u punom smislu pokazuju upravo njegove ode.

Osvrnula bih se na početku na neka vanjska obilježja karakteristična za arkadsku poeziju, a koja dijele sve četiri ode. Očigledno je već iz samih naslova da su sve četiri pjesme ode: dvije ljubavne, jedna u čast slavnog junaka i jedna u čast Dubrovnika. Motivi se apsolutno podudaraju s odabranom lirskom vrstom, a sama forma i teme u skladu su s arkadskim postavkama. Sve su pisane u klasičnom metru: I *Ad Venerem* i III *Eugenii Sabaudi Laudes* u alkejskoj strofi, II *Ad Venerem* u trećoj asklepijadskoj strofi, a posljednja *Rachusa Musarum Hospitium* u prvoj asklepijadskoj strofi. Premda je metrički element uvjetovan izborom same pjesničke vrste, valja naglasiti da se i u tom pogledu De Angelis povodi za Arkadanima i odabire klasični metar. Što se tiče samog jezika koji vješto ukalupljuje u zadani metrički okvir, o njegovim osobitostima kao i o De Angelisovom jezičnom i stilskom nasljedovanju govorit ću u poglavlju što se odnosi na njegovo ugledanje na rimske klasike.

Premda prve dvije ljubavne ode nose isti naslov *Ad Venerem*, one se međusobno ipak podosta razlikuju.

U prvoj pjesnik se obraća Veneri i kroz treću osobu, djevojku, opisuje boli i jade nametnutih veza i brakova.

Na svega dva mjesta obraća se osobno Veneri u svoje ime i to ovim riječima:

*Parce precor lacrymis puellae
Fastidientis conjugium,...;*
(Ad Ven. I, 4-5)

i zatim:

Haec si meae audit carmina Lydiae...
(Ad Ven. I, 37)

No iz čitave ode jasno se razabire da je riječ o njegovim ljubavnim jadima što na kraju pjesme izrijekom i potvrđuje, ali ne u Ich- formi, već sebe predstavlja kao pjesnika:

*Suoque subridens Poetae
Suaviolum dabit ore raptim.
(Ad Ven. I, 43-44)*

Oda započinje obraćanjem Veneri za pomoć (*Ad Ven. I, 1-5*), nakon čega slijede brojni primjeri ljubavnih mitoloških parova (*Ad Ven. I, 6-12*). Već na samom početku očita je pjesnikova klasična učenost. Zatim slijedi originalan opis njegove drage i njezinih čari koju vojnim terminima opisuje upravo kao vojakinju na bojnopolju ljubavi (*Ad Ven. I, 16-20*). Iza te dojmljive slike čini preokret, tužeći se na ljubavne nepravde, i napadajući one koji ih skrivljaju veoma zorno dočarava takove patnje (*Ad Ven. I, 2936*). Na samom kraju ublažava tu ogorčenost i nadajući se budućoj sreći lepršavim tonom završava odu (*Ad Ven. I, 37-44*).

Nekoliko je očitih elemenata arkadske lirike: obiluje učenim poredbama, metonimima i aluzijama. U njoj nema dubokog pjesničkog angažmana, već ono što najviše zaokuplja pažnju njezina je bezbrižnost, učenost i melodioznost vješto postignuta biranim jezikom i metrom.

Njegova druga ljubavna oda *Ad Venerem* sva je pak prožeta njegovim osjećajima, ljubavnim otporima i unutarnjim previranjima. Izravno se obraća Veneri i preklinje je da ga poštedi ljubavnih muka (*Ad Ven. II, 1-6*). Jasno daje do znanja da mu poziv svećenika priječi ljubavne slasti (*Ad Ven. II, 10-13*), za koje hrabro priznaje da kao običan smrtnik nije na njih imun (*Ad Ven. II, 3235*). Dapače, veoma oštro osuđuje dvoličnost:

*Nullus, crede mihi noxior est procus,
Quam qui pervigiles fugit
Custodum excubias, et tegit impiam
Sacra veste libidinem.
(Ad Ven. II, 3639)*

I u ovoj odi vidljivi su arkadski utjecaji, premda nisu tako koncentrirani kao u prvoj. Jedan od razloga tomu je i taj što ona izražava njegove najskrivenije unutarnje osjećaje, što nije sasvim u skladu s načelima arkadske lirike koja je više opća i površna. Tu se sada jasno pokazuje De Angelisov pjesnički talent da vješto usklađuje očitovanje vlastitih poriva i osjećaja i arkadičke književne obrasce. Jer i ovdje piše u zadanom metru i služi se klasičnim sintagmama, metonimijom i mitološkim aparatom.

Treća oda posvećena je Eugenu Savojskom. Ovom znamenitom vojskovođi i državniku posvetili su Arkadani inače drugu knjigu zbornika *Rime degli Arcadi* 1716., nakon njegovih pobjeda te iste godine kod Temišvara. Ne začuđuje onda da i De Angelis birajući za temu suvremene događaje sastavlja stihove upravo njemu u čast. Nižući njegova brojna osvajanja slavi njegove pobjede nad Turcima, a posebno onu najslavniju kod Beograda, što se zbila 1717., kojom kao vrhuncem završava odu.

Ova je oda najduža i možda naj slikovitija. Zapčinje invokacijom Muza da opjevaju borbu Giganata u punih dvadeset stihova (*Eug. Sab. Laudes, 1-20*), dakle mitološkim uvodom. Zatim se ponovo obraća Muzama i uspoređuje trijumfe Cezarove s onima Eugena Savojskog (*Eug. Sab. Laudes, 21-22*). Nakon toga slijedi potresan opis najezde Turaka, njihovih uništavanja i porobljavanja (*Eug. Sab. Laudes, 33-44*). Dodjeljujući Turcima najrazličitije etnonime preuzete iz antičke povijesne zbilje, prelazi na detaljan opis turskog naroda, koji doživljava kao izrazito buntovnan i nemilosrdan (*Eug. Sab. Laudes, 45-60*). Da bi ga što vjernije prikazao, njihova razaranja uspoređuje s prirodnim nepogodama: morskim olujama, poplavama i požarima (*Eug. Sab. Laudes, 61-78*). Slijedi zatim još jedna dirljiva slika propasti grčkih gradova koje je razorila turska sila (*Eug. Sab. Laudes, 78-89*). Odu privodi kraju mitološkom poukom o Ikarovoj objesnoj želji još jednom spominjući samog Eugena Savojskog i njegove najsajnije pobjede kod Temišvara i Beograda (*Eug. Sab. Laudes, 93-112*).

Tema je arkadička: pjeva o suvremenom heroju i to onom koji je motiv mnogih arkadskih pjesnika. Metar i jezik su također po arkadskim pravilima. Oda je vjerojatnije spjevana prema ondašnjoj modi pisanja o Eugenu Savojskom nego što je doista nadahnuta njegovim izvojevanim pobjedama. Naime u čitavoj odi, u njezinih stotinu i šesnaest stihova, De Angelis nigdje ne izražava svoje osobno oduševljenje niti se sam zanosi njegovim uspjesima. Dakle i ona je tipičan primjer arkadske lirike.

Posljednja njegova oda posvećena je Dubrovniku kao utočištu Muza i pisana je u prvoj asklepijadskoj strofi. Ovdje veoma snažno dolaze do izražaja pjesnikovi zanos i ljubav koje upućuje svome gradu. Oda *Rachusa Musarum Hospitium* sva odiše toplinom, ljubavlju i ponosom na rodni grad.

Započinje lamentacijom nad razorenim sjedištem Muza od kojega ništa nije ostalo i koje kako kaže:

*Thracius
Regnator retinet viribus omnia
Haud aequis, petulans nec sinit amplius
Sedes Pegasides visere, quae diu*

Percussis dederunt carmina barbitis.

(Ra. Mu. Hosp., 12-16)

Postavlja pitanja bez odgovora, misli su mu isprekidane tužnim uzdasima i njegova ogorčenost izbija iz svake riječi. No snaga Muza dovoljno je jaka da

Qualibet exules

Se se inculta ferant in juga montium

Parnassum invenient Moeonides Deae.

(Ra. Mu. Hosp., 19-21)

I Parnas pronalaze u Dubrovniku koji je iznio mnoge slavne pjesnike koje De Angelis poimence nabraja svakome od njih iskazujući zasluženost poštovanje. Tako je Gundulić neustrašiv i prvi među dalmatinskim pjesnicima, slijede ga sacer Palmotić i njegov drug *doctus* Ranjina, pa Najlašević i Menčetić (Ra. Mu. Hosp., 32-41). K njima pridodaje Gradića, Staya, Rogaćića i Mondegaja (Ra. Mu. Hosp., 42-45). Od ovih pisaca samo Gundulić i Palmotiću pridružuje i njihova djela, dok ostale kratko, tek s jednim atributom ili kakvom metaforom, ali stilski vrlo efektno, nabraja jednog po jednog.

U ovoj odi kao da svaki stih odaje pjesnikovu ljubav prema pjesništvu. Oda je zahvaljujući metru, prvoj asklepijadskoj strofi, izrazito melodiozna, lagana i tečna. Negativne strane arkadskog utjecaja možda su ovdje najmanje vidljive i ova oda predstavlja sretan spoj pjesnikova istinskog nadahnuća i uobičajene teme i forme.

De Angelisove ode, međusobno različite i po motivima koje obrađuju kao i po dubini pjesnikova osobnog angažmana, srodne su u nekoliko elemenata. Sve se bave tipičnim arkadskim temama, sve su pisane u klasičnom, vrlo zahtjevnom metru, u svakoj od njih erudicija i virtuoznost pravljenja latinskih stihova čine njihove temelje. Kako su to ujedno i karakteristike arkadske lirike De Angelisa s pravom svrstavamo u jednog od tipičnih arkadskih pjesnika.

VI IZVORI DE ANGELISOVIH ODA U RIMSKIM KLASICIMA

Martecchini u uvodnoj riječi čitatelju govori o De Angelisovim odama kao o onima koje ... *quod numerorum pulchritudine, suavitate, magnificentia ad divina Horatii Flacci carmina magis accedat.*²³ Da se De Angelis povodi za Horacijem u kompoziciji, metru i pjesničkom nakitu navodi i Kasumović u svom osvrtu na De Angelisov epicedij Vici Petroviću.²⁴

²³ *Odae ...*, o. c. str. 5

²⁴ Kasumović, I., str. 77

Ugledanje na Horacija prepoznatljivo je već u samoj pjesničkoj vrsti, pa tako De Angelis odabire odu kao formu vlastitog izričaja, lirsku vrstu što predstavlja vrhunac Horacijeva stvaralaštva. Pisane su u metrima u kojima je pisana i većina Horacijevih oda: dvije u alkejskoj strofi, jedna u trećoj asklepijadskoj, a zadnja u prvoj asklepijadskoj strofi. Motivima su također srodne Horacijevim: dvije su ljubavne, jedna politička i jedna rodoljubna. Čak se i njegova draga zove isto kao i Horacijeva: Lidija. Tematski raznovrsne, neovisno o motivu i načinu na koji pjeva, De Angelis kao i Horacije pažljivo koristi birani jezik i uokviruje ga zadanim metrom.

Osim ovih općih podudarnosti postoji još nekoliko sasvim konkretnih primjera, odnosno stihova koje je De Angelis gotovo u cjelini preuzeo iz Horacijevih djela. U I odi *Ad Venerem* De Angelisov stih

Hinc casta stupris polluitur domus

(Ad Ven. I, 33)

afirmativna je varijanta Horacijevog stiha *Nullis polluitur casta domus stupris* (Carm. IV, 5, 21). U istoj odi nalazi se još jedan stih koji je također inačica Horacijeva stiha *extrema et in sponda cubet* (Epod. III, 22) koji kod De Angelisa stoji u proširenoj verziji i u drugačijem redosljedu te glasi:

Dum sponda in extrema maritus nocte cubat.

(Ad Ven. I, 3536)

Isto tako u odi Eugenu Savojskom:

De tenero meditatatur ungui

(Eug. Sab. Laudes, 60)

javlja se i kod Horacija (Carm. III, 6, 24). Premda se radi o relativno čestoj frazi u latinskom jeziku, vjerojatnije je da ju je De Angelis preuzeo izravno od Horacija nego da se radi o odabiru upravo tog izraza pogotovo zato što su stihovi identični. U istoj odi koristi i stih

Quem Di tuentur...

a koji se kod Horacija javlja s drugačijim objektom tj. *Di me tuentur...* (Carm. I, 17, 13).

Svi ovi elementi upućuju na to da mu je jedan od uzora sigurno bio Kvint Horacije Flak i da ga je nasljedovao preuzimajući od njega čak čitave stihove. Posegnuo je i za njegovim pjesničkim vrstama, specifičnim metrima i konkretnim sintagmama: *mare naufragum* (Ad Ven. I, 26) isto kod Horacija (Carm. I, 16, 10); *prohibet pudor* (Ad Ven. II, 11) kod Horacija u imperfektu *prohibebat pudor* (Sat. I, 6, 57); *mollibus imperiis* (Ad Ven. II, 12-13) isto kod Horacija (Carm. IV, 1, 6-7) i *recens examen* (Eug. Sab. Laudes, 50-51) također

isto kod Horacija (*Carm.* I, 35, 31). No ono u čemu se De Angelis razlikuje od svoga uzora određena je površnost koja nije mogla ostvariti onako duboku misaonost i senzibilnost, britkost misli i bogatu sadržajnost Horacijeva stvaralaštva. De Angelisove su ode prije svega tipičan izraz arkadskog pjesništva i one su stoga ipak svojevrsno nasljedovanje kojemu su vrednote antičkih klasika bile prije zadatak no izvorno nadahnuće.

Pored Horacijeva, čini se da se De Angelis podjednako inspirirao Ovidijevim pjesništvom, jer mnogo je primjera koji upućuju na to da ga je pomno čitao i upijao. Gotovo čitav De Angelisov mitološki aparat pronalazimo i kod Ovidija što i nije čudno s obzirom na tematiku Ovidijeve poezije. Kod De Angelisa mitovi igraju važnu ulogu u njegovim odama jer on ih vrlo česti koristi kao neku vrstu potpornja kako bi izrazio svoje vlastite misli i osjećaje i kroz mitološke likove on alegorijski potvrđuje aktualnost. Kako se ode međusobno tematski razlikuju jasno je da će motivi uvjetovati tvorbene elemente svake pojedine ode pa tako i intenzitet uporabe mitoloških priča. Tako npr. u drugoj odi *Ad Venerem* ima najmanje mitoloških paralela, a najviše njegovih osjećaja i čuvstava jer tu iz dubine svoje duše izgovara sasvim konkretnu molbu Veneri da ga sačuva svojih draži. U prvoj odi Veneri pak niže mnoge ljubavne mitološke paralele (*Ad Ven.* I, 6-12), a svega na dva mjesta progovara u svoje ime (*Ad Ven.* I, 4, 37). Treća oda započinje mitološkom pričom o borbi Giganata kroz prvih dvadesetak stihova (*Eug. Sab. Laudes*, 1-20), a pri kraju umeće priču o Ikaru kao neku vrstu poučka (*Eug. Sab. Laudes*, 93-96)). Oda posvećena Dubrovniku gotovo da je sva u alegoriji: prva polovica ode sastoji se od jadikovke nad razorenim Parnasom i potragom za novim sjedištem – Dubrovnikom, a i druga obiluje mitološkim crticama.

Ta njegova karakteristika ukazuje da je Ovidije i tematski i stilski njemu mnogo bliži od Horacija i da se njemu jednostavnije i lakše priklanja, rekla bih čak i nesusjesno. Osim konkretnih mitoloških imena on na mnogo mjesta rabi i neke Ovidijeve stalne pjesničke sintagme. U De Angelisovim odama to su izrazi kao: *saeva vulnera* (*Ad Ven.* I, 18) kod Ovidija se nalazi na četiri mjesta (*Ars am.* 3, 744; *Met.* 7, 849; *Ex ponto* II, 2, 23; *Nux* I, 37); *simulat somnos* (*Ad Ven.* I, 36) kod Ovidija u pasivu jednine *simulatur somnus* (*Epist. her.* 21, 201); *ales Iovis* (*Eug. Sab. Laudes*, 100) kod Ovidija u dva djela (*Ars am.* 3, 420 i *Met.* 6, 517); *non aegre* (*Ad Ven.* II, 13) također kod Ovidija u dva djela (*Amor.* I, 5, 16 i *Tris.* III, 5, 2); *molles cupidines* (*Ad Ven.* II, 3435) kod Ovidija u jednini *cupido mollis* (*Amor.* II, 5, 26); *Tonantis* (*Eug. Sab. Laudes*, 1) kod Ovidija vrlo često u različitim padežima (*Epist. her.* 9, 7; *Met.* I, 170; II, 466; XI, 198 i 319; *Fas.* II, 69; IV, 585; VI 33 i 349; *Ex ponto* II, 2, 44); *milite suo* (*Eug. Sab. Laudes*, 33) isto kod Ovidija (*Fas.* 5, 562) i *recenti sanguine* (*Eug. Sab. Laudes*, 85) kod Ovidija (*Met.* 4, 504).

Još je jedan rimski klasik kojeg je De Angelis očito mnogo čitao i cijenio a to je Seneka. Mnogo je njegova utjecaja u De Angelisovim odama i opet se kao i kod Ovidija radi o preuzetim sintagmama: *iecur durum* (*Ad Ven.* II, 1-2) kod Seneke (*Her. Oet.*, 1732); *libidinem impiam* (*Ad Ven.* II, 3839) kod Seneke u nominativu *libido impia* (*Thye.*, 46); *cursu fugiat* (*Ad Ven.* II, 42) kod Seneke u indikativu *cursu fugit* na dva mjesta (*Phoen.*, 433 i *Phaed.*, 466); *minaces vultus* (*Eug. Sab. Laudes*, 9-10) kod Seneke u jednini *minax vultus* (*Med.*, 751); *dies refulsit* (*Eug. Sab. Laudes*, 33) isto kod Seneke (*Oct.*, 694); *superbo vertice* (*Eug. Sab. Laudes*, 70) također isto kod Seneke (*Thye.*, 886); *superbum regnum* (*Eug. Sab. Laudes*, 79-80) isto kod Seneke (*Troa.*, 828); *cupido regni* (*Eug. Sab. Laudes*, 94) isto kod Seneke (*Oct.*, 144); *subito impetu* (*Ra. Mu. Hosp.*, 10) također kod Seneke (*Oct.*, 36) i *funera non deflenda* (*Ra. Mu. Hosp.*, 36-37) kod Seneke afirmativno *deflenda funera* (*Oedip.*, 33). Svi ovi izrazi potječu iz Senekinih drama i gotovo da ih ima u jednakom omjeru kao i Ovidijevih.

Osim ovih konkretnih primjera utjecaja Horacija, Ovidija i Seneke na jezik i stil De Angelisa postoje u njegovim odama i stalni izrazi na točno određenim mjestima i koji su uvjetovani metrikom, najčešće na početku ili kraju stiha. To su izrazi poput *parce precor, non secus, non illa, scis dea, haec si, tunc illa, crede mihi, hac spe, nec mora i at nunc* koje De Angelis po potrebi uvrštava u za njih točno predviđena mjesta.

Tri su dakle rimska klasika pod čijim je utjecajem De Angelis izravno stvarao. Premda su ga najradije opisivali kao vjernog Horacijeva učenika, čini se da je on podjednako cijenio i Ovidija i Seneku. Iako pjeva u Horacijevim odama, u njegovu metru i nastoji se približiti njegovu jeziku De Angelisov senzibilitet je isto tako blizak Ovidijevoj prpošnosti i lepršavosti u ljubavnim odama ili Senekinoj ozbiljnosti u opisima krvoprolića ili u nabranjanju izvojevanih pobjeda. Bilo bi preusko i prešturo De Angelisa promatrati kroz prizmu stvaralaštva samo jednog od ovih klasika jer njegova lektira i raspon književnih interesa daleko prekoračuje opus ne samo jednog pisca nego i ove trojice čiji je utjecaj na De Angelisa izravan i očit. Također je nemoguće sasvim razlučiti njihove utjecaje kao pojedinačne i zasebne jer se oni međusobno isprepleću gotovo na svim razinama.

De Angelis svojim ugledanjem na Horacija, Ovidija i Seneku potvrđuje još jednu činjenicu koja ga određuje kao tipičnog arkadskog pjesnika, a to je posezanje za klasičnim uzorima i možda još nešto važnije, a to je silna erudicija i umijeće njezina ucijepljenja u vlastito stvaralaštvo.

VII VRIJEDNOST DE ANGELISA I NJEGOVA DJELA U UKUPNOSTI RADA AKADEMIJE ISPRAZNIH

Iako je ideja osnutka akademije Ispraznih proistekla iz ugledanja na rimsku Arkadiju a njezin se rad temeljio na arkadskim uzorima, njoj su prave odrednice dali upravo njezini članovi koji su ovisno o svojim afinitetima, a još više o nekim izvanjskim okolnostima, bili ili vrlo marljivi u književnom radu ili pak isto tako obnašajući neke druge, sasvim konkretne dužnosti, zanemarivali svoje stvaralačke porive. Dubrovačka Akademija Ispraznih nikada nije predstavljala homogenu skupinu koja bi kontinuirano djelovala oko nekog čvrstog programa i stoga je ukupnost njezinih ostvarenja bolje promatrati kroz djelovanje svakog pojedinog njezinog člana. Njih je bilo preko četrdeset, a rad svakoga od njih vrlo je individualan i osobit a nadalje raznolik.

Međusobno se razlikuju u nekoliko elemenata. Jedan od njih je starosna dob koja je onda uvjetovala i stilsko naginjanje ili sečentizmu ili Arkadiji. De Angelisa se tu daje svrstati u mlade članove Akademije, koji se u svojem radu potpuno priklonio Arkadiji. Za stilsko određenje pojedinih pisaca osim njihovih godina svakako je od velike važnosti bio njihov osobni kontakt s Italijom i Arkadanima, odnosno jesu li se u Italiji školovali ili tamo radili i na taj se način mogli izbliza upoznati s arkadskim pokretom. De Angelis je, usprkos svojoj silnoj žudnji za Italijom, u Rimu boravio svega jedanput i to po poslu, ali gotovo čitavu godinu dana, a po povratku se zadržao i u Napulju gdje je prisustvovao radu neke tamošnje akademije. Sigurno da je to utjecalo na njegov intelektualni rad, pogotovu na sklonost k erudiciji, što je vidljivo iz njegove korespondencije s Matijaševićem, kojemu opisuje kako se tamo učeno raspravlja.

No u slučaju De Angelisa kao i mnogih drugih Ispraznih mnogo je veći utjecaj izvršio sam Đuro Matijašević koji je silnim žarom mnoge Dubrovčane izvješćivao o najnovijim strujanjima u literarnim krugovima u Italiji i slao im mnoge vrijedne talijanske, latinske i francuske knjige s molbom da ih međusobno dalje dijele.

Drugi element koji je odredio mnoge od njih je njihovo porijeklo i zvanje. No u slučaju De Angelisa ono kao da nije bilo od presudne važnosti. Iako je bio duhovnik i srodno tomu vrstan znalac teologije i istaknuti govornik tj. propovjednik, pisao je i poeziju, ali ne pobožnu. U pravom arkadskom duhu bavi se prigodnim pjesništvom, tipično arkadskim: ljubavnim i onim na temu suvremenih političkih događaja. Upravo u tematskom i stilskom određenju nalazi se jedna od njegovih osnovnih vrijednosti u smislu prihvaćanja arkadskih načela i njihove primjene i projiciranja u vlastito stvaralaštvo kao i utjecanja na druge. Tu istu privrženost arkadskom pokretu pokazao je i u svom živom zanimanju za pitanje jezika, koje je bilo jedno od najvažnijih kojima su se

Isprazni bavili. U njihovim međusobnim previranjima oko pitanja prvenstva jezika De Angelis se formalno priklonio narodnom jeziku kao i većina Ispraznih, premda mu je gotovo čitava korespondencija na talijanskom, a stvaralaštvo na latinskom jeziku. No kada se radi o književnosti koja iziskuje opće prihvaćanje i razumijevanje kao što je npr. prijevod djela Sv. Frane iz Salesa "Uvođenje u život bogoljubni", on ga piše ne samo književnim već "običnim" pučkim jezikom, kako bi ga svak mogao shvatiti.²⁵

Njegova tematska opredjeljenja u duhu su općeg stremljenja tog pokreta, ali za njega opet i neobična i hrabra. Njegove ljubavne ode uspoređuju se obično s latinskim ljubavnim stihovima Ignjata Đurđevića, također frivolnim i lascivnim. Dok ih je Đurđević pisao vjerojatno u trenucima slabosti i prepuštanja svojoj burnoj naravi, De Angelis ih je ispjevao dok je još bio mlad. Koliko su se njegove ljubavne ode svidjele arkadskim književnicima pokazuje činjenica da su ih u tri navrata prevodili na talijanski gotovo cijelo stoljeće kasnije. Najprije ih je preveo Dubrovčanin doktor Luko Stulli, član rimske Arkadije, zatim jedan anonimni autor koji ih je posvetio bibliofilu Ocu Inocencu Čuliću i naposljetku, početkom 19. stoljeća prevodi ih Girolamo Colle i posvećuje Antunu Kaznačiću, tadašnjem tajniku dubrovačke akademije *Arcadia*.²⁶ Dvije njegove ljubavne ode Veneri pravi su primjer laganog, ležernog arkadskog pjesništva temeljenog na bogatoj klasičnoj učenosti, ali isto tako su odraz njegovih iskrenih poriva što ih čini bliskim, univerzalnim i lako primljivim. Prevođenje originalnih djela članova akademije nije bila uobičajena praksa kod drugih Ispraznih, i u tom pogledu on predstavlja svojevrsnu iznimku koja potvrđuje njegovu književnu vrijednost u ukupnom njihovu stvaralaštvu. Očito je stoga, usprkos malobrojnim očuvanim pjesmama, da De Angelis kao pjesnik zauzima važno mjesto među Ispraznima, to više što znamo da je među njima bilo malo pravih i samosvojnih pjesnika.

Za njegov stvaralački pjesnički rad vezan je i onaj prevodilački. Prevođenje književnih djela, najčešće pjesama s talijanskog i latinskog na hrvatski ili obratno, bilo je dosta česta pojava i među drugim Ispraznim, pa su čak neki radije prevodili nego samostalno stvarali. De Angelis se bavio i jednim i drugim podjednako uspješno, što također pokazuje njegovu darovitost i raznovrsnu marljivost. I u toj vrsti književnoga rada očituje se njegovo zanimanje za najrazličitije teme od pobožnih kao u djelu "Uvođenje u život bogoljubni" pa do nikad zatomljenih ljubavnih, poetskih motiva kojima se i u kasnijem razdoblju svoga života ponovno posvetio u prijevodu kanconete *La liberta*. Ta dva djela preveo je s talijanskog jezika, prvo na hrvatski, a drugo, kanconetu, na latinski, u klasičnom stilu i metru.

Još jedna osobina izdvaja De Angelisa, a to je njegovo zanimanje za francuski i

²⁵ Deanović, M., o.c. str.102

²⁶ Deanović, M., str. 103

literarna strujanja koja na tom jeziku donose nove ideje prosvjetiteljstva i racionalizma. On je jedan od prvih Dubrovčana koji je počeo učiti francuski da bi mogao čitati na tom jeziku. Prikloniti se tada frančezarijama nije bilo nimalo lako jer bilo je mnogo otpora, kako u rimskoj Arkadiji, tako i u dubrovačkoj akademiji Ispraznih, prema onima koji su prihvaćali literarne novitete iz Francuske, a koji su pomalo prodirali i u Dubrovnik i koje je bilo teško zaustaviti. Interes za novi književni ukus ukazuje i na njegovu intelektualnu odvažnost da se suprotstavi konzervativnim strujama u akademiji na čelu s Ignjatom Đurđevićem koje su se svojski opirale tim novotarijama. I taj njegov afinitet predstavlja De Angelisa kao radoznalog intelektualca koji je uvijek spreman na nova učenja i kojeg su svestrana i bogata erudicija, ali i otvoren duh, načinili čovjekom širokih svjetonazora.

S. M. Crijević hvali De Angelisa kao vrsnog pjesnika i govornika, ali najviše pozornosti pridaje njegovu znanju teologije i poznavanju crkvenih prava i običaja.²⁷ Njegov govornički dar kao i smisao za pravljenje latinskih stihova do izražaja su došli već tijekom njegova školovanja. Iako je među Ispraznima bilo vrlo mnogo duhovnika, rijetki su se istakli svojim propovijedima, tako da De Angelis i ovdje potvrđuje svoj talent i učenost.

Sva svoja znanja o crkvenim pitanjima zapisivao je u tzv. *adversaria*, koja se na žalost nisu sačuvala. Važno je ovdje napomenuti da je do njih dolazio sam, nije ni od koga učio niti mu je to tko pokazivao. U ovom dijelu njegova rada i djelovanja možda je najočitija njegova neiscrpnna snaga za stjecanjem znanja kao i neprestana želja za stvaralačkim radom.

Iako je sačuvano vrlo malo njegovih djela ona zajedno s njegovom obilatim korespondencijom i Crijevićevom biografijom pružaju dovoljno spoznaja da se stvori slika o De Angelisu kao individualnoj književnoj figuri, ali i o njegovu mjestu unutar akademije Ispraznih. Njegov poziv svećenika i praktičan rad uputili su ga na samostalno izučavanje i pomno bilježenje svega onoga što se ticalo crkvenoga prava, strast prema znanju neprekidno ga je vodila k sve dubljoj erudiciji, a ljubav prema književnosti i otvorenost duha usmjeravala ga je uvijek iznova na neprestani interes za suvremena literarna strujanja, na upijanje novih ideja i na originalan stvaralački rad. Upravo su to kvalitete koje ga čine jednim od važnijih predstavnika arkadske književnosti u nas kao i jednim od najaktivnijih članova akademije Ispraznih i u stvaralačkom smislu, ali i u smislu utjecaja na druge i poticaja na književni rad.

BIBLIOGRAFIJA

- Appendini, U. *Appendini Urbani carmina accedunt selecta illustrium Ragusinorum poemata*, Ragusii, 1811.
- Crijević, S. M. *Bibliotheca Ragusina*, Zagreb, 1977.
- Deanović, Mirko *Odjeci talijanske akademije degli Arcadi preko Jadrana*, Rad 248. i 250., JAZU, Zagreb, 1934.
- Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb, 1989.
- Kasumović, Ivan *Pjesme Urbana Appendinija i s njima izdana antologija dubrovačkih latinskih pjesnika*, Rad 174., JAZU, Zagreb, 1908.
- Mastandrea P. & Tessarolo L. *Poesis: CD-ROM dei testi de la poesia latina*, Bologna, 1995.
- Odae Ioannis Caroli De Angelis et Blasii Bolich, Rhacusae*, 1812.
- Odae Ioannis Caroli De Angelis et Blasii Bolich, Rhacusae*, 1810.
- Povijest suvremene književnosti*, sv. 2. i 4, Zagreb, 1974.

²⁷ Crijević, S.M., str. 276